

Μόρφου μας αγαπημένη, ποτέ δεν σε ξεχνούμε

14 Αυγούστου 1974:

23 χρόνια από τη μέρα που η Μόρφου τουρκοποιήθηκε

Ανάμεσα στα πολλά διαμάντια που χάσαμε, όταν έγινε το πραξικόπημα και η βάρβαρη εισβολή του Αττίλα, είναι η καταπράσινη και γραφική πεδιάδα της Μόρφου, η μάνα της πορτοκολιάς και της λεμονιάς. Ο ιερός χώρος της περιοχής Μόρφου, με τη χιλιόχρονη ιστορική παράδοση, με τα ιερά μνημεία και τους τόπους λατρείας μας, με την πλούσια πνευματική και πολιτιστική του ακτινοβολία, είναι ανεξίτηλα χαραγμένα στην καρδιά μας. Ζήληψε ο Ντενκτάς και οι όμοιοι του σωβινιστές και επεκτατιστές την εύφορη μορφίτικη γη, που η φιλεργία και η επινοητικότητα των Μορφιτών και των περιοίκων μετέτρεψαν σ' ένα πραγματικό παράδεισο υλικού και πνευματικού πλούτου. Συμπληρώνονται αυτό τον Αύγουστο 23 χρόνια από τη μέρα που η Μόρφου τουρκοποιήθηκε.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η κωμόπολη της Μόρφου είναι κτισμένη στη δυτική κεντρική πεδιάδα της Κύπρου, κοντά στη δυτική όχθη του ποταμού Σερράχη σε μέσο υψόμετρο 65 μέτρων. η διοικητική της έκταση ανέρχεται στα 5.636 εκτάρια περίπου. Η κωμόπολη, ως εμπορικό, βιομηχανικό, εκπαιδευτικό και εκκλησιαστικό κέντρο της δυτικής κεντρικής πεδιάδας, έδωσε το όνομά της στην πεδιάδα αυτή, η οποία είναι περισσότερο γνωστή σαν πεδιάδα Μόρφου. Η πεδιάδα αυτή ορίζεται στα βόρεια από τον Πενταδάκτυλο, στα νότια από το πυριγενές σύμπλεγμα του Τροόδους, στα δυ-

*Του Δρα Χάρη Χαραλάμπους Αντρικκή
Μ. Δ. Ειδικός Παιδίατρος
Δημοτικός Σύμβουλος Μόρφου.*

τικά από τον κόλπο της Μόρφου και στα ανατολικά από τη διαχωριστική γραμμή των λεκανών απορροής των ποταμών Πηδιά και Σερράχη - Οβγού. Τόσο η Μόρφου όσο και η γύρω πεδινή έκταση είναι το δημιούργημα των δελταικών αποθέσεων των ποταμών Σερράχη και Οβγού που, κρίνοντας από τις τεράστιες ποσότητες εζημάτων και τις μεγάλες κροκάλες που μετέφεραν, θα πρέπει να ήσαν πολύ πιο ορμητικοί και μεγαλύτεροι σε όγκο νερού απ' ό,τι είναι σήμερα. Η Μόρφου δέχεται μια χαμηλή μέση ετήσια βροχόπτωση που κυμαίνεται περί τα 300 χιλιοστόμετρα. Ωστόσο βρίσκεται στην περιοχή του μεγαλύτερου και σημαντικότερου υδροφόρου στρώματος της Κύπρου, εκείνου της Δυτικής Μεσαορίας ή Μόρφου. Στην περιοχή της ανορύχθηκαν αρκετές διατρήσεις, η αξιοποίηση των οποίων συνέβαλε στην άρδευση μεγάλων εκτάσεων της. Το υδροφόρο στρώμα υπέστη, πριν από την τουρκική εισβολή του 1974, εντατική εκμετάλλευση με αποτέλεσμα να προκληθεί εισροή θαλάσσιου νερού μέσα σ' αυτό. Σε ορισμένες περιπτώσεις η στάθμη του υπόγειου νερού ήταν 1-25 μέτρα κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας. Για να αποτραπεί η καταστροφή των απέραντων φυτειών των εσπεριδοειδών που αρδεύονταν από τα υπόγεια νερά το κράτος άρχισε να ετοιμάζει σχέδια για τη μεταφορά πλεοναζόντων νερών από την περιοχή Τηλλυρίας, τα

οποία όμως διέκοψε η τουρκική εισβολή και κατοχή. Εξάλλου η κατασκευή, το 1962, του φράγματος Μόρφου (χωρητικότητα 1.879.000μ³) στα βορειοανατολικά της, συνέβαλε σημαντικά στην επέκταση των αρδευομένων εκτάσεων.

Στη διοικητική έκταση της Μόρφου βρισκόταν, πριν από την τουρκική εισβολή, η μεγαλύτερη αρδευόμενη έκταση της Κύπρου. Στα εύφορα εδάφη της κωμόπολης καλλιεργούνταν κυρίως τα εσπεριδοειδή που αποτελούσαν τη σπονδυλική στήλη της οικονομίας της και ταυτόχρονα σημαντική πηγή ξένου συναλλάγματος. Η εσπεριδοκαλλιέργεια άρχισε να αναπτύσσεται στη Μόρφου τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας με την ανεύρεση και εκμετάλλευση του πλουσιότατου υπόγειου υδροφόρου στρώματος. Στις δεκαετίες του 1950 και 1960 η καλλιέργεια των εσπεριδοειδών έφθασε σε τέτοια επιτήδευση που οδήγησε στο μέγιστο βαθμό της απόδοσης.

Η επιτήδευση ξεκινούσε από την καλλιέργεια και έφθανε ως την εμπορία και είχε άριστα αμειπτικά αποτελέσματα. Η εντυπωσιακή αύξηση της παραγωγής εσπεριδοειδών στη Μόρφου και η μεγάλη ζήτηση που άρχισε να εκδηλώνεται από ευρωπαϊκές χώρες, δημιούργησαν την ανάγκη ιδρύσεως υποκαταστημάτων και γραφείων εκ μέρους διαφόρων εξαγωγέων της Αμμοχώστου, οι οποίοι εμπορεύονταν τα εσπεριδοειδή. Εξάλλου, οι εσπεριδοκαλλιεργητές δημιούργησαν το Συνεργατικό Οργανισμό Διαθέσεως Εσπεριδοειδών Μόρφου (ΣΟΔΕΜ) το 1963.

Πολύ σύντομα ο ΣΟΔΕΜ με τη φιλοπρόοδη πολιτική του κατέστη το στέγαστρο που συνένωσε όλους τους

εσπεριδοκαλλιεργητές της περιοχής και υπεράσπιζε τα συμφέροντά τους. Αυτό αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι στα επόμενα λίγα χρόνια χρειάστηκε δεύτερο υπερσύγχρονο εργοστάσιο συσκευασίας εσπεριδοειδών που διεκπεραίωνε 200 τόνους πορτοκάλια το 8ωρο και εργαζόταν επί 24ώρου βάσεως (3 βάρδιες), δηλαδή 600 τόνους την ημέρα. Η παραγωγή τα τελευταία χρόνια πριν την εισβολή ξεπερνούσε τις 300.000 τόνους και ήδη είχε πάρει τα σκήπτρα από την Αμμόχωστο.

Μάλιστα εθεωρείτο βέβαιον ότι στα επόμενα χρόνια η παραγωγή της περιοχής Μόρφου σε εσπεριδοειδή θα ξεπερνούσε και την Ελλάδα ολόκληρη και τον Ισραήλ. Δικαιολογημένα λοιπόν τα εσπεριδοειδή χαρακτηρίστηκαν «ο κίτρινος χρυσός» για τις 40 χιλιάδες πληθυσμό της κωμόπολης και των 26 χωριών του διαμερίσματος Μόρφου.

Εκτός από τη γεωργία οι κάτοικοι της Μόρφου ασχολούνταν σε κάποιο βαθμό και με την κτηνοτροφία. Μια άλλη σημαντική δραστηριότητα της κωμόπολης ήταν και η βιομηχανική. Το 1973 υπήρχαν στη Μόρφου 160 βιομηχανικές μονάδες διαφόρων ειδών. Ο αριθμός των βιομηχανιών ήταν ο τέταρτος μεγαλύτερος της επαρχίας Λευκωσίας, μετά την πρωτεύουσα, το Καίμακλί και τον Άγιο Δομέτιο.

Η Μόρφου εξυπηρετείται από ένα πυκνό οδικό δίκτυο, αποτελεί δε συγκοινωνιακό κόμβο μεταξύ Λευκωσίας - Τηλλυρίας - Πάφου καθώς και μεταξύ της Λευκωσίας και της μεταλλευτικής περιοχής Ξερού-Μαυροβουνίου. Στα βορειοανατολικά συνδέεται με το Καλό Χωριό Μόρφου (περί τα 7 χλμ.), στα βορειοδυτικά με το χωριό Κυρά (περί τα

6χλμ), στα νοτιοδυτικά με το χωριό Πραστειό Μόρφου (περί τα 5,5 χλμ.). Κατωκοπιά (περί τα 6 χλμ.) και Κάτω Ζώδια (περί τα 4χλμ) και μέσω τους με την πόλη της Λευκωσίας.

Τα εύφορα εδάφη της κωμόπολης, οι μεγάλες αρδευόμενες εκτάσεις με τις προσοδοφόρες καλλιέργειες των εσπεριδοειδών, η συσκευασία και εμπορία φρούτων και λαχανικών, που αναπτύχθηκε βασισμένη στις καλλιέργειες της περιοχής, και η πολύ καλή οδική της σύνδεση, υπήρξαν οι κύριοι παράγοντες που συνέβαλαν στην αξιολογή πληθυσμιακή αύξηση από το 1881 μέχρι το 1973. Σύμφωνα με τις επίσημες απογραφές πληθυσμού των ετών 1881, 1891, 1901, 1911, 1921, 1931 και 1946 η Μόρφου ήταν ο δεύτερος μεγαλύτερος σε πληθυσμό οικισμός της επαρχίας του μετά την πόλη της Λευκωσίας. Το 1881 οι κάτοικοι της κωμόπολης ήταν 2.267 που αυξήθηκαν στους 2.548 το 1891, στους 2.762 το 1901, στους 3.228 το 1911, στους 4.250 το 1921 και στους 4.335 το 1931.

Το 1946 οι κάτοικοι ανήλθαν στις 5.460 (5.267 Ελληνοκύπριοι, 179 Τουρκοκύπριοι και 14 άλλων εθνικοτήτων). Μετά το 1964 εξαιτίας των διακοινοτικών ταραχών του ακολούθησαν την τουρκοκυπριακή ανταρσία, οι ολίγιστοι Τουρκοκύπριοι κάτοικοι της Μόρφου εγκατέλειψαν το χωριό τους και μετακινήθηκαν σε γειτονικά αμιγή τουρκοκυπριακά χωριά, στο πλαίσιο οδηγιών της Άγκυρας για δημιουργία στο νησί ισχυρών τουρκοκυπριακών θυλάκων.

Το 1973 οι κάτοικοι της Μόρφου ήταν 7.466 Και η κωμόπολη ήταν ο πέμπτος μεγαλύτερος σε πληθυσμό οικισμός της επαρχίας του μετά την πόλη της Λευκωσίας και τα προάστια

του Στροβόλου, του Αγίου Δομετίου και του Καϊμακλίου. Μετά την τουρκική εισβολή το 1974 ο πληθυσμός της Μόρφου σκορπίστηκε σε διάφορες περιοχές του ελεύθερου τμήματος της Κύπρου, κυρίως όμως στις επαρχίες Λευκωσίας και Λεμεσού και σε μικρότερο βαθμό στην επαρχία Πάφου.

Η Μόρφου λόγω της μεγάλης της ανάπτυξης αποτέλεσε, πριν από την εισβολή, το διοικητικό, οικονομικό, εμπορικό, εκπαιδευτικό και εκκλησιαστικό κέντρο ολόκληρης της περιοχής του λεκανοπεδίου Μόρφου.

Δημόσια και ιδιωτικά κτίρια και πολυτελείς κατοικίες με ωραιότερους κήπους, καταστήματα, τράπεζες, κέντρα αναψυχής και κινηματογράφοι άρχισαν να ανεγείρονται παντού και ν' αλλάζουν την όψη της παλιάς μικρής κωμόπολης μετατρέποντας την σε ευρωπαϊκή κηπούπολη. Για την εξυπηρέτηση της γύρω περιοχής εγκαταστάθηκαν στην κωμόπολη αρκετές κρατικές υπηρεσίες, όπως επαρχιακό δικαστήριο, γραφείο επιθεώρησης γεωργικών προϊόντων, νοσοκομείο, ταχυδρομείο. Αστυνομία, επαρχιακή διοίκηση, και επαρχιακά γραφεία των Τμημάτων Γεωργίας (με Κέντρο Γεωργικής Εκπαίδευσης), Αναπτύξεως Υδάτων, Κτηνιατρικών Υπηρεσιών, Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Ευημερίας, Παιδείας και Εσωτερικών Προσόδων. Εξάλλου στη δεκαετία του 1930 ιδρύθηκε στη Μόρφου από την τότε αποικιακή κυβέρνηση η «Κεντρική Πειραματική Έπαυλη», σκοπός της οποίας ήταν η διεξαγωγή πειραμάτων και ερευνών για τη βελτίωση των διαφόρων ποικιλιών δέντρων και ζώων.

Στην κωμόπολη λειτουργούσαν, πριν από την τουρκική εισβολή του

1974, τέσσερις σχολές μέσης εκπαίδευσης, μεταξύ των οποίων και το Γεωργικό Γυμνάσιο, και δυο δημοτικά σχολεία. Εξάλλου, στη Μόρφου λειτουργούσε μέχρι το τέλος του 1957 το Διδασκαλικό Κολέγιο, το οποίο στη συνέχεια μετακινήθηκε στην πόλη της Λευκωσίας. Σαν παράρτημα του Κολεγίου λειτουργήσε επίσης Γεωργική Σχολή, στην οποία όσοι απόφοιτοι ενδιαφέρονταν μπορούσαν να επιμορφωθούν σε γεωργικά θέματα για ένα χρόνο. Μετά το 1960 η Γεωργική Σχολή λειτουργήσε σαν πλήρες εξατάξιο Γεωργικό Γυμνάσιο. Μετά τη μετακίνηση του Διδασκαλικού Κολεγίου στη Λευκωσία, το οίκημα του χρησιμοποιήθηκε από τη Σχολή Κωφαλάλων από το 1958 μέχρι το 1970, οπότε μετακινήθηκε στη Λευκωσία. Η πολιτιστική ζωή στη Μόρφου ήταν πολύ ικανοποιητική. Τα δημοτικά σχολεία, οι σχολές μέσης εκπαίδευσης, οι συντεχνίες, οι τοπικοί εθνικοί και πνευματικοί σύλλογοι και οι τακτικές επισκέψεις θεατρικών ομίλων δημιουργούσαν μια πολιτιστική κίνηση που είχε περιθώρια ανάπτυξης και εντατικοποίησης. Μετά την τουρκική εισβολή του 1974, αρκετά πνευματικά, πολιτιστικά και αθλητικά κέντρα που ανθούσαν στη Μόρφου διαλύθηκαν ή περιορίσαν σημαντικά τις δραστηριότητές τους. Η Πνευματική Εστία και ο Όμιλος Φίλων Μόρφου διαλύθηκαν ενώ ο αθλητικός μουσικοφιλολογικός σύλλογος «Διγενής Ακρίτας», που άλλοτε αποτελούσε πόλο έλξης της αθλητικής και πολιτιστικής ζωής της κωμόπολης, περιορίσε τις δραστηριότητές του στον αθλητικό τομέα (ποδόσφαιρο). Σε παρόμοια θέση βρίσκεται και το άλλο αθλητικό σωματείο της Μόρφου, η Αθλητική Ένωση (ΑΕΜ) που συνεχίζει να αγωνίζεται με έδρα τη Λεμεσό.

Το σωματείο «Διγενής Ακρίτας» ιδρύθηκε το 1931 και πέτυχε περιλαμβρες νίκες. Μάλιστα γρήγορα ανέβηκε στην Α΄ κατηγορία και διέπρεψε τιμώντας την Κύπρο με τη συμμετοχή του στο Κύπελλο ΟΥΕΦΑ αφού αναδείχθηκε δευτεραθλητής. Τώρα αγωνίζεται στη Β΄ κατηγορία και η έδρα του είναι στη Λευκωσία.

Ο Αθλητικός Μουσικοφιλολογικός Σύλλογος Αθλητική Ένωση Μόρφου (ΑΕΜ) ιδρύθηκε το 1960, προήλθε από τη συγχώνευση δυο παλαιότερων Σωματείων της Μόρφου: Του «Νέου Αστέρος» και του «Απόλλωνος». Ο «Νέος Αστέρας» είχε ιδρυθεί το 1944 και ο «Απόλλων» το 1958.

Η ΑΕΜ επέλεξε ως χρώματά της το άσπρο και το κόκκινο, Έμβλημά της είναι ένα αστέρι με τον κιθαρωδό Απόλλωνα, εμβλήματα που ανήκαν στα δυο Σωματεία από τα οποία προήλθε η ΑΕΜ. Το 1970, ύστερα από μαζική ενεργοποίηση των μελών και φίλων της ΑΕΜ, κατορθώθηκε η ανέγερση σύγχρονου οικήματος του Σωματείου, που αποτέλεσε τον πόλο έλξης και ενδυναμώσεως των μελών για δημιουργική δουλειά και αρτιότερη αντιπροσώπευση.

Μετά την τουρκική εισβολή του 1974 και την προσφυγοποίησή του, το Σωματείο προσπάθησε μέσα στις αντίξοες συνθήκες που δημιουργήθηκαν να ανασυγκροτηθεί, ψάχνοντας να βρει τα μέλη και τους φίλους του σ' όλες τις πόλεις και την ύπαιθρο της ελεύθερης Κύπρου. Με έδρα τώρα τη Λεμεσό η ΑΕΜ χωρίς εφόδια, χωρίς οικονομικούς πόρους, συνεχίζει τις υπεράνθρωπες προσπάθειες της να κρατηθεί. Ενώ στην έδρα της η ΑΕΜ ήταν μια από τις καλές και σταθερές ομάδες της Β΄ κατηγορίας μετά την προσφυγοποίηση

υποβιβάστηκε στην Γ' κατηγορία και στη συνέχεια στην Δ' κατηγορία. Δυστυχώς αναγκάστηκε να αναστείλει τις δραστηριότητες του ποδοσφαιρικού της τμήματος. Αυτό το γεγονός δεν φάνηκε να συγκίνησε ιδιαίτερα τους αθλητικούς φορείς ΚΟΑ, ΚΟΠ αλλά και το ίδιο το κράτος. Είναι λυπηρό ιστορικά αθλητικά σωματεία να εγκαταλείπονται έτσι χωρίς καμιά βοήθεια.

Το 1973 η Μόρφου απέκτησε για πρώτη φορά στην ιστορία της τη δική της μητρόπολη με πρώτο επίσκοπο τον Χρυσάνθο. Το γεγονός αυτό ήταν το αποτέλεσμα της απόφασης της Μείζονας ιεράς Συνόδου, που συγκροτήθηκε τον Ιούνιο του 1973 για την αναδιάρθρωση των μητροπολιτικών περιφερειών και την αύξηση του αριθμού τους από 3 σε 5. Μετά την τουρκική εισβολή, η έδρα της μητρόπολης μεταφέρθηκε στην Ευρύχου. Στο χωριό αυτό μεταφέρθηκαν επίσης η επαρχιακή διοίκηση και η αστυνομική διεύθυνση της Μόρφου. Η Μόρφου συγκαταλέγεται στους δήμους της επαρχίας Λευκωσίας.

Από τη Μόρφου καταγόταν ο γνωστός λογοτέχνης και πολιτικός Λουκής Ακρίτας.

Από το 1969 (χρόνο κατά τον οποίο η Μόρφου ξεπέρασε την Αμμόχωστο στη παραγωγή εσπεριδοειδών) άρχισε να οργανώνεται στην κωμόπολη το ετήσιο Φεστιβάλ Πορτοκαλιού που συνέχισε μέχρι το 1974.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ονομασία: Η ονομασία της Μόρφου σχετίζεται άμεσα προς το αρχαίο παρελθόν της, αφού θεωρείται ότι διασώζει ονομασία της θεάς Αφροδίτης, απ' όπου και προέρχεται. Μια από τις

ονομασίες με τις οποίες η Κυπρία θεά του έρωτα λατρευόταν στον αρχαίο ελληνικό κόσμο ήταν η Μορφώ*, όπως μαρτυρούν αρχαίοι συγγραφείς (Ησύχιος, Παυσανίας, Λυκόφρων, Τζέτζης). Η ονομασία αυτή της θεάς Αφροδίτης προήλθε, κατά τον Τζέτζη, από το ρήμα μορφούμαι, δηλαδή παίρνω μορφή. Συνεπώς από τη θεά Μορφώ προήλθε το θεομόρφου (πόλις), απ' όπου, τελικά, Μόρφου. Είναι χαρακτηριστικό ότι στο «Χρονικόν» του ο Λεόντιος Μαχαιράς (15ος αιώνας) γράφει Μόρφου αλλά και Θεομόρφου σε μια περίπτωση.

Με την ονομασία Μορφώ αναφέρεται στις αρχαίες πηγές ότι λατρευόταν η θεά Αφροδίτη κυρίως στη Λακωνία της Πελοποννήσου, ιδιαίτερα δε με Λάκωνες αποίκους που ενδεχομένως είχαν κατοικήσει στο δυτικό τμήμα της μεγάλης κεντρικής πεδιάδας της Κύπρου σε εποχή που δεν μπορεί να καθοριστεί με ακρίβεια.

Είναι βέβαια γνωστόν ότι η δυτική κεντρική πεδιάδα της Κύπρου ήταν κατοικημένη από τα αρχαιότερα προϊστορικά χρόνια, τούτο δε αποδεικνύεται από τους πολλούς οικισμούς που έχουν ανασκαφεί η εντοπιστεί ιδιαίτερα σ' ό,τι αφορά την ίδια τη Μόρφου, υπάρχει και εκεί σημαντικός αρχαιολογικός χώρος των προϊστορικών χρόνων, η λεγόμενη Τούμπα του Σκούρου. Μία ερμηνεία για την ονομασία της Μόρφου, ήταν ότι αυτή προήλθε από το χαρακτηρισμό όμορφη. Έτσι, οι Τούρκοι απλώς «μετέφρασαν» την ονομασία της κωμόπολης σε Guzelyurt. Ο συσχετισμός της ονομασίας Μόρφου προς την ονομασία Μορφώ της θεάς Αφροδίτης κατά την αρχαιότητα στην περιοχή της Μόρφου, όπου υφίστατο

και ιερό αφιερωμένο σ' αυτήν. Σε αγρό όπου, γίνονταν εργασίες ισοπέδωσης, προς τα βορειοανατολικά της Μόρφου και δίπλα στο δρόμο Μόρφου - Καλού Χωριού, όχι μακριά από τον αρχαιολογικό χώρο της Τούμπας του Σκούρου και τον άλλο αρχαιολογικό χώρο της Χρυσηλιού, βρέθηκαν το 1960 αρχαία ερείπια. Το Τμήμα Αρχαιοτήτων διεξήγαγε τότε στην περιοχή ανασκαφικές εργασίες, υπό τη διεύθυνση του αρχαιολόγου Κυριάκου Νικολάου. Η ανασκαφική έρευνα έφερε σε φως αρχαίο ιερό αφιερωμένο, σύμφωνα προς τα ανευρεθέντα στοιχεία, στη θεά Αφροδίτη. Μεταξύ των διαφόρων ευρημάτων, σημαντικότερο ήταν μικρό περίοπτο άγαλμα από λευκό μάρμαρο της θεάς Αφροδίτης, από το οποίο όμως ελλείπουν η κεφαλή και άλλα μέλη του σώματος. Το ύψος του είναι περίπου 40 εκατοστόμετρα. η θεά παριστάνεται γυμνή, πλην του κάτω οπίσθιου μέρους το οποίο καλύπτεται με ιμάτιο. Όλες οι γραμμές του αγαλματίου είναι καμπύλες, η δε επιφάνεια πολύ απαλή και διαφανής. Το αγαλμάτιο της Αφροδίτης της Μόρφου ήταν, πιθανώς, λατρευτικό.

Συνεπώς μπορούμε να θεωρήσουμε ότι στην περιοχή υφίστατο κατά την αρχαιότητα κάποια πόλη ή κώμη. Σύμφωνα δε προς συλλογισμό του Αθ. Σακελλαρίου, είναι πιθανόν αυτή η πόλη ή κώμη να ονομαζόταν Μορφώ (από το όνομα της Αφροδίτης), απ' όπου βέβαια και η μεταγενέστερη ονομασία Μόρφου. Η περιοχή ευρισκόμενη από το 1974 υπό τουρκική στρατιωτική κατοχή, δεν είναι, δυστυχώς, δυνατόν να διερευνηθεί επί του παρόντος περισσότερο.

Βυζαντινά χρόνια. Η λατρεία του αγίου Μάμα στη Μόρφου, όπου υφίστατο και φημισμένο ομώνυμο μοναστήρι, συνδέεται άμεσα με το βυζαντινό πα-

ρελθόν της περιοχής. Ο άγιος Μάμας, που δεν ήταν Κύπριος τοπικός άγιος, λατρεύθηκε ιδιαίτερα στη Μόρφου. Κατά τα βυζαντινά χρόνια ο άγιος Μάμας ήταν ο προστάτης ακριτικού πολεμικού σώματος, των Απελατών Μαρδαϊτών, που είχαν μάλιστα αποτυπωμένη τη μορφή του στο τρομερό όπλο τους, το απελατίκι. Πιστεύεται ότι γύρω στον 7ο - 8ο μ.Χ. αιώνα (μετά την έναρξη των ιδιαίτερα καταστροφικών αραβικών επιδρομών), σώμα Μαρδαϊτών πολεμιστών είχε μεταφερθεί στην Κύπρο κι είχε εγκατασταθεί στην περιοχή της Μόρφου. Οι Μαρδαίτες αυτοί εισήγαγον στην Κύπρο και την ιδιαίτερη λατρεία του προστάτη αγίου τους, του αγίου Μάμα. Αργότερα δημιουργήθηκε και η τοπική θρησκευτική παράδοση για την θαυματουργό άφιξη στην περιοχή της Μόρφου από τα μικρασιατικά παράλια της σαρκοφάγου με τα οστά του αγίου. Η λατρεία του καθιερώθηκε εκεί, όπου κτίστηκε εκκλησία, ιδρύθηκε αργότερα μοναστήρι και υφίσταται ως σήμερα ο ναός του.

Από την αρχή της περιόδου της Αγγλοκρατίας η Μόρφου κηρύχθηκε σε αγροτικό δήμο και πρώτος δήμαρχος της διορίστηκε Τούρκος, ο Σμυρνιός Αζίζ.

Μπορεί η τουρκική εισβολή και κατοχή εδώ και 22 προς 23 χρόνια να σταμάτησε τη ραγδαία ανάπτυξη της Μόρφου, όμως δεν τα κατάφερε να ξεθωριάσει το νόστο της επιστροφής στα αγαπημένα χώματα και τα σπίτια μας.

Δύσκολες και κρίσιμες ώρες περνά η πατρίδα μας. Σ' αυτές τις στιγμές απαιτείται απ' όλους ομοψυχία, σύννεση και υπευθυνότητα, για να αποφύγουμε τους κινδύνους. Η Μόρφου και τα άλλα κατεχόμενα χωριά μας μας περιμένουν.